

Betlen Anna

MONA Alapítvány

Legfőbb érték az ember... azazhogy a nő

Nőelszívás: a prostitúció a gazdaságban

A prostitúcióról ezúttal nem mint erkölcsi, egészségügyi, szociális vagy kriminológiai kérdésről, hanem mint politikai gazdaságtani problémáról beszélünk. Nem tagadjuk persze a többi felsorolt megközelítés létjogosultságát, de úgy érezzük, évtizedek óta zsákutcában topog a témát övező vita: önkéntes vagy kényszerített, munka vagy rabság, lealázó vagy felemelő, legalizálandó vagy tiltandó, extrém módon veszélyes vagy csak annyira kockázatos, mint bármely más tevékenység, egyáltalán: helyes vagy helytelen... Ezekkel a dilemmákkal (és még sok mással is) fontos foglalkozni, de most lépünk ki a megszokott kerékvágásból és mondjunk valami mást! Gondoljuk át, hogy a nemek közötti egyenlőtlenségnek (és a nemek közötti egyenlőtlenségben megfigyelhető társadalmi-földrajzi különbségeknek) mi lehetett a szerepe a prostitúció globalizált világ gazdasággá válásában! Nézzünk bele, s egy konkrét példa kapcsán gondoljuk végig, hogy mi a prostitúció (pontosabban a prostitúciót, a pornográfiát és az emberkereskedelmet egyesítő szexipar) szerepe a nők és a férfiak, továbbá a gazdagok és a szegények, a fejlett és a fejletlen országok, területek, régiók lakossága, a kisebbségek és a többségi társadalmak közötti egyenlőtlenség fenntartásában, elmélyítésében! Végül, összefoglalásképp tegyük fel magunknak a kérdést: Mire jó ez? A közvetlen pénzbevételen és élvezeten kívül miképp is értékesül, kinek-minek a legfőbb értéke is a címben emlegetett ember, illetve nő?

Bevezetés

A prostitúció témája többnyire erkölcsi, szexuális, szociális – és persze kriminológiai összefüggésben szokott felmerülni. De azért senki sem lepődik meg, ha gazdasági vonatkozásokat is megemlítünk, annál is kevésbé, hisz általánosan elterjedt vélekedés, hogy a prostitúcióból kitűnően meg lehet élni. A végére remélhetőleg kiderül: nem mindenkinek. Sőt, nem is akárkinek.

Most a prostitúcióról annak politikai-gazdaságtani értelmében lesz szó. Bízom benne, hogy az elemzés segít megérteni, hogy a prostitúció rossz, nekünk magunknak, egész környezetünknek és társadalmunknak is rossz, függetlenül attól, hogy személyesen van-e bármi közünk hozzá: járunk-e prostituálthoz, illetve férjünk, kedvesünk, apánk, fiunk jár-e vagy sem, hogy egyáltalán láttunk-e életünkben akár csak egy prostituáltat is vagy sem, s hogy mit gondolunk szexről, erkölcsről, nőről, férfiről ... bármiről.

Azt a problémát, sőt probléma-zuhatagot, amelyet a prostitúció mai megjelenési formája ránk borít, azzal szokás elintézni, hogy nincs mit tenni: prostitúció (még nő- és lánykereskedelem is) volt régebben is (*mindig volt, mindig lesz*), mióta világ a világ. Mi több – teszük hozzá –, vannak, akiknek ez „bejön” (most kik vagyunk mi, hogy ítélkezzünk felettük?), számukra ez egyszerűen munka: *a legősibb mesterség*. A mai világban, amikor oly nehéz, különösen a fiataloknak, még inkább a fiatal nőknek munkát találni, vajon mi kifogásunk lehet ellene, ha igyekeznek gondoskodni magukról és gyermekeikről? Föltéve persze, ha betartják a szabályokat és kerülik a fertőzéseket. Természetesen erőszaknak, kényszernek helye nincs –hangzik az emberi jogokra rendkívül érzékeny megszorítás –, de az önkéntes, felnőtt, tudatos megfontolás alapján hozott döntés ne legyen már kritika tárgya.

Ugye, ismerős érvelés?

Pedig a prostitúció sem nem munka, sem nem mesterség. Még csak nem is mindig-volt. (Hogy lesz-e ezután mindig, arra azért nem mernék fogadni.) De ha lenne is, ha ősi, ha mindig, ha mesterség, ha munka, elegendő ok volna-e ezek bármelyike (vagy mindegyike) arra, hogy ne tegyünk ellene semmit? Az útonállás is ősi mesterség, háború és betegségek is voltak mindig (tán lesznek is), mégis fellépünk ellenük, minthogy rossznak tartjuk őket.

Fölmerül tehát a kérdés, hogy rossznak kell-e tartanunk a prostitúciót? És ha igen, miért?

Nem könnyen mond le az ember arról, hogy a prostitúciót történeti-kulturális összefüggéseibe ágyazva mutassa be, de most ellenállunk a történelem csábításának, és egyszerűen csak rátekintünk a modern prostitúció színpadára, a nemzetközi szexgazdaságra¹ (mert ez a helyes kifejezés), és igyekszünk kiigazodni rajta.

¹ Szexgazdaság = prostitúció + pornográfia + emberkereskedelem.

Nézzük a szereplőket!

Egy 2006-7 folyamán magyar politikusok és állami, rendészeti vezetők körében végzett, mélyinterjúkon alapuló kutatásunk² során, amelyben azt vizsgáltuk, hogy mit tudnak a prostitúcióról és emberkereskedelemről, a megkérdezetteknek fel kellett vázolniuk a szerintük „tipikus” prostituált és vásárló profilját. Az akkori pártok parlamenti képviselői – egytől egyig illetékes bizottságok elnökei, alelnökei –, minisztériumok államtitkárai, rendőri felsővezetők, köztük az Interpol, a Nemzeti Nyomozóiroda felelős munkatársai, egymás után mondták, hogy a nők önként, vagy esetleg gazdasági kényszerből, rossz erkölcsök miatt, vagy kedvezőtlen anyai, illetve barátnői példa nyomán, mindenesetre **választják** maguknak a prostitúciót. A férfi kliensek ezzel szemben betegség, magány, szexuális eltévelyedések (perverziók) parancsoló szüksége vagy legalábbis időhiány miatt – **belekényszerülnek** a nők megvásárlásába. A prostituált tehát szabad munkavállaló, netán vállalkozó, a kliense viszont nem egyéb, mint nyomorult rabszolga. Így látja, legalábbis így akarja látni ezt a jelenséget a XXI. század elején a magyar közvéleményt meghatározó elit. A valóság persze – kell-e magyarázni – épp a fordítottja: a prostituáltat kényszerek hajtják a prostitúcióba és tartják benne, míg a vásárló minden egyes alkalommal szabadon dönt arról, hogy vásárol-e prostitúciót. Vajon mivel magyarázhatjuk ezt a mindannyiunk által tapasztalt makacs nem-tudomásulvételt, ami a prostitúció (pontosabban a szexgazdaság) valójában nagyon is tisztán látható jelenségcsoportját körülveszi?

Mert hiszen kitesszük a lábunkat az utcára és látjuk. Látjuk a nagyvárosban, látjuk a sztrádák mentén, látjuk a falvak bevezető útjainál, látjuk az interneten, látjuk az újságokban, a mulatókban, szórakozóhelyeken, itthon és külföldön, mindenütt. Nem csak azt látjuk, hogy sokan vannak, nagyon sokan, de még azt is, hogy nagyon rossz nekik. Hogy drogoznak, isznak, áznak-fáznak, illetve főnek a napon, hogy rosszul táplálkoznak, hogy betegek, fogatlanok, és hogy szélsőségesen lealacsonyító pózokban, helyzetekben kínálgatják magukat (őket). Adatunk nincs, becsléseink nincsenek, de érezhető, hogy tömegekről lehet szó. Sejthető, hogy vannak társadalmi gócpontok, ahol a legfőbb bevételi forrás a prostitúció. Ilyen góc lehet egyrészt a végletes szegénység – azok a társadalmi csoportok, illetve térségek, amelyek számára, ill. ahol nem terem más pénzszerzési lehetőség a lopáson kívül, csak a prostitúció –, és nyilvánvalóan ilyen a szervezett

² A társadalmi nemi egyenlőség alapelveinek érvényesítése az emberkereskedelem, valamint a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolásának megakadályozása érdekében ([forrás](#)).

bűnözés, amely tőkét, legalábbis részben, szemlátomást nőkereskedelemből gyűjti.³

És mégis úgy teszünk, mintha nem lenne. Nem készülnek kutatások, nem gyűjtenek adatokat, nem olvashatunk háttérelmzéseket, a rendőrök, orvosok, pszichológusok, pedagógusok, szociális munkások képzésében nem szerepel a prostituálttal, illetve az emberkereskedelem áldozatával való komplex bánásmód tantárgya. Közgazdászok, területfejlesztők, szociálpolitikusok nem bíbelődnek a prostitúció okaival, gazdálkodásra, közösségre gyakorolt hatásaival. A média és az iskolák nem folytatnak prevenciót, szociális ellátás, áldozat-támogatás nincs, a gyermekvédelem sem lép fel, hisz nem is tud semmiről,⁴ és a bűnüldözés is igen szerény eredményeket produkál csak: pár kerítés-, kitartottság-, szobáztatás-ügy, egy-két emberkereskedő, büntetésük csekély. Van fontosabb dolgunk is, nyilván.

Míthogy Magyarországon nem folynak releváns kutatások a témában, ezért külföldön készült tanulmányokból vagyunk kénytelenek következtetni a prostitúcióban élők, a szexet vásárlók, s az egész üzletet kézbe tartó és lefőlöző prostitútorok jellemzőire. Semmi okunk feltételezni, hogy minálunk nagyon másképp alakulnának a viszonyok, mint másutt.

A prostituáltokról

A prostitúcióba való belépés átlagos életkora amerikai kutatók szerint 12-13 év. A prostituáltak átlagos halálozási rátája a normál populációra jellemző adat negyvenszerese (WomensLaw.org, s.v. *Prostitution*). Becslések szerint a prostitúcióban élők 65-90%-át érte incesztus gyermekkorában, egyes kutatások 85%-os gyermekkorban elszenvedett szexuális abúzus-arányt és 70%-os incesztus-arányt, más kutatók, klinikák egyenesen 80-90%-os gyermekkori incesztus- és szexuális abúzus-arányt hoztak ki (Farley & Butler). Amerikai kutatások szerint a prostituáltak legalább kétharmada 16 évesen vagy korábban kezdte a prostitúciót, s akik gyerekkorukban kezdték,

³ Lásd pl. Kiripovszky (2007). A prostitúció világszerte az egyik legmagasabb hasznot hozó tevékenység. Ez az, amiért a szervezett bűnözés bekapcsolódik, vagy mondjuk inkább, hogy rátelepszik erre a tevékenységre és ezzel együtt az ehhez kapcsolódó emberkereskedelemeire is. Egyrészt az emberkereskedelemmel és az illegális prostitúcióval növeli anyagi bázisát, másfelől egyéb lehetőségek mellett, ott ahol a prostitúció legális, azt az illegális úton szerzett jövedelmei tisztára mosására használja fel. Az állandó és egyre nyíltabban, egyre változatosabb igényeket támaztó szex piac, keresleti oldalát kiszolgálni törekvő elkövetők, több más bűncselekmény mellett az emberkereskedelem bűncselekményét is rendre elkövetik.” Lásd még: Fekete Gy. Attila (2012. június 4.); Nol.hu (2012. június 4.); Klág Dávid (2013. január 10.).

⁴Lásd: A gyermekprostitúció elleni fellépésről, [AJB-1472/2011](#).

jellemzően színes bőrűek, legalább egyik közeli családtagjuk alkoholista vagy szerhasználó, már kíséreltek meg öngyilkosságot és nem fejezték be a középiskolát (Clark et al).

Vagyis: a prostitúció a par excellence hátrányos helyzet eredője.

Így elmondhatjuk, hogy a prostituált lehet szegény, eladósodott, munkanélküli, iskolázatlan, bennszülött vagy bevándorló, migráns vagy egyenesen menekülő, etnikai vagy vallási kisebbség tagja, önálló lakással nem rendelkező, esetleg állami gondozott, árva vagy csavargó, fiatal, netán egyenesen gyerek, erőszak vagy más bántalom (gyerekkori szexuális visszaélések, fizikai erőszak, háborús erőszak, elhanyagolás stb.) áldozata, lehet, hogy csupán diszfunkcionális, sőt, ártalmas, bántalmazó családban él, vagy onnan szökik, érdekeit töredékesen látja, rosszul képviseli, a nyelvet vagy a mainstream kultúra más kódjait rosszul vagy hiányosan használja, nő (avagy lány)... Egyáltalán nem kell, hogy mindez igaz legyen. De egészen biztos, hogy a felsoroltakból egyszerre több is igaz rá.

A használóról

A prostitúció használójáról hagyományosan semmit nem lehet tudni, de szerencsénkre az utóbbi 4-5 évben egyre-másra születnek a „kliens-kutatások” – igaz, ezek is jobbára idegen nyelvterületen (ld. például Di Nicola et al). A kutatások kimutatták, hogy a használó – ha nem is nagyon gondolkodik rajta – tökéletesen tisztában van az áru természetével: tudja, hogy a nőnek (fiúnak) a szex az üzletben nem jó, tudja, hogy szenved, tudja, tudhatja, hogy kiskorú, hogy emberkereskedelem, kényszerítés, bántalmazás, erőszak áldozata. Ez azonban nem az ő sara, ő egyszerűen csak engedelmes, használatra kész nő, gyermeket akar, s ezért fizet.

A használóról nyugodtan elmondhatjuk, hogy szinte kivétel nélkül férfi (ha mégis nő, akkor fehér és gazdag és felsőosztálybeli egyszerre, és, ha közelebbről megfigyeljük, bizony nem tölti ki a prostitúció-fogyasztó öntőformáját, írja Sheila Jeffreys a „Szexturizmus, avagy ‘Csinálják ezt nők is?’” című tanulmányában.⁵ A használó legfőbb jellemvonása, hogy férfi, de emellett lehet még fehér, gazdag, beilleszkedett, családos, egészséges, kellő szabadidővel rendelkező is. Az utóbb felsoroltak közül egy-két tulajdonsággal nem árt (de nem is muszáj) rendelkeznie. Mint tudjuk (bár sokszor nem tudatosítjuk), a hátrányos helyzettel szembeni másik oldalon az előnyös helyzet van. A prostitúció használója tehát a par excellence (relatív) előnyös helyzet élvezője.

⁵ A cikk *The Industrial Vagina* címmel 2009-ben megjelent korszakalkotó könyv egy fejezete.

A prostitútorokról

A prostitúció és az emberkereskedelem működtetői és legfőbb haszonélvezői nem képezik vizsgálatok tárgyát (gyanítom, azért, mert a szociológusok is szeretnék még élni). Őket saját melldőngető műveikből (ld. Kovács 2011) ismerhetjük meg – legalábbis annyira, amennyire ezt ők maguk akarják. A többit vagy szabad szemmel is látjuk, vagy a rendőrségi tudósításokból hámozzuk ki, s néha az áldozatok is mesélnek... Lényegében azonban elképzelni vagyunk kénytelenek őket: a prostitúciós szisztéma szervezőit, rendezőit, organizátorait, kiszolgálóit. Hogy legalisak-e vagy bűnözők, attól függ, hogy majd a negyedik főszereplő – az állam – hová szúrta le a cölöpöket. Többségük férfi, de köztük már – nem csak véletlenül – akadnak nők is: a felemelkedés, a később még röviden tárgyalandó asszimiláció kissé „póver” változata ez: lehetsz prostiból strici, a strici segítője (újabb nevén „kápó”), vagy madám. Balhé esetén sajna az első lebukó.

A következő szereplő tehát – a gyermeket a prostitúcióba beleerőszakoló édesapától a testvéren, haveron, barátón, szerelmi partneren át egész a szállodai recepciósig, aki fényképes katalógust vesz elő a pult alól a helyben kapható kínálatról – a **prostitútor**, aki a nővel (gyerekekkel) kereskedik. Adja, veszi, őrzi, szállítja, biztosítja – és persze előkészíti, használatra alkalmassá teszi. Hát, ilyen dolog a kereskedelem. Nem teszünk elvi különbséget a kis strici és a nagy, szervezett bűnbanda között: emberkereskedő mind, csak vállalkozásuk mérete különbözik.

Az állam

A szisztéma elsőszámú meghatározója az állam. Sose beszélünk róla, pedig ő dönt legalitásról, illegalitásról, arról, hogy van-e hatékony országos megelőzés, bűnüldözés, áldozatellátás, vannak-e a kockázatos rétegek felemelését szolgáló programok vagy ipartelepítés, és hogy csillogó munkaerőpiaci fellendülést ígérve megadja-e a mucsai Las Vegas-beruházóknak a telepítési engedélyeket vagy sem.

Az állam, legalábbis itt, minálunk, ahová figyelmünket összpontosítottuk, aláír minden lehetséges nemzetközi egyezményt, de, ha csak egy mód van rá, nem ratifikál. Ha mégis, akkor pedig nem tartja be. Megírja a jelentést arról, hogy betartja, vagy majd nem, meg hogy egyre

jobban. De nem igaz: nem tartja be sem a New York-i Egyezmény⁶ 63 éves poros passzusait, sem a CEDAW⁷ 34 éves cikkelyeit, sem a Palermói Protokollt.⁸ Ha nemzetközi nyomásra negyvenévi szabályszegést követően ki kell venni a prostituált büntethetőségét a Btk-ból, akkor vállat von, kiveszi, és beteszi a szabálysértési kódexbe; ezt a trükköt a nemzetközi partnereknek legalább húsz évükbe kerül majd megérteni.

S bár az egyezmények előírják neki, ő nem és nem mér föl, nem vizsgál meg, nem kutat, nem dolgoztat ki és nem szervez országos megelőző és nevelési programokat, nem fejleszti a gyermekvédelmet, nem ellenőrzi a szakmaközi együttműködést előíró gyermekvédelmi törvény betartását, és nem izgatja magát az egyezményben vállalt reintegrációval sem – minek? Legalább van annak a sok nőnek munkája, legalább jönnek a turisták, gyarapodik a haza bevétele: mindenkinek jobb...

Itt sűrögnek továbbá a szexgazdaság szorgos kiszolgálói. Első helyen a média buzgó munkásai, akik többnyire lelkesen együtt üvöltenek a „szabadság” farkascordáival arról, hogy mindenki azt csinál a saját testével, amit akar, hogy még mindig jobb, ha az ember férje kurvához megy, mint ha megcsalja, hogy ez itt az emberi jogérvényesítés maga. Ha egyszer valaki úgy döntött, hogy könnyű úton szerez sok pénzt, hát lelke rajta, és hogy tulajdonképpen kis szerencséivel a prostituált is meggazdagodhat, vagy kimentheti egy szerelmes legény, gyöngéden magához emelve őt: nemde bármi előfordulhat! De nem maradnak adósaink a művészek sem: érzékenyen ábrázolják a prostitúció nehéz, de izgalmas világát (Yugovich 2011), s mi könnyeinket morzsolgatva állapítjuk meg: ehhez aztán tényleg semmi közünk (Szász 2013).

A modern szexpiaci kereslet háttéréről

Mi, a viszonylag fejlett világban élő értelmiségi nők, joggal büszkélkedhetünk a nemek egyenlősége terén elért eredményeinkkel, a női emancipációval. Választhatunk és választhatók vagyunk, tanulhatunk, dolgozhatunk,

⁶ Az emberkereskedés és mások prostitúciója kihasználásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény (Kihirdette az 1955. évi 34. törvényerejű rendelet).

⁷ Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről, 1979. december 18., New York (Kihirdette: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet).

⁸ 2006. évi CII. Törvény az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.

házasodhatunk, válhatunk, dönthetünk arról, hogy hol, hogyan, hány gyermeket szülünk és kinek...

És mégis: a nők elmúlt százötven évben a világ szerencsésebb tájain bekövetkezett felemelkedése minden csodálatunk és elismerésünk fenntartása mellett sem érdemli meg az emancipáció nevet. Az a kétségkívül szédületes fejlődés, ami az európai, észak-amerikai nők osztályrésze lett, nem párosult a férfiak és nők közötti egyenlőség eszméjének és gyakorlatának egyidejű elterjedésével. A nők modern kori felemelkedése valójában **nem emancipáció**, hanem **asszimiláció** volt: csak meghatározott területeken s csak bizonyos, jobb helyzetű csoportoknak jutott több-kevesebb az addig csak a férfiaknak kijáró előjogokból. Az európai, észak-amerikai férfi belenyugodott a nők viszonylagos felemelkedésébe – ami a két világháború egyenes következményeképp amúgy is visszafordíthatatlan folyamat volt –, de csak azzal a feltétellel, hogy neki nem kell az addig egyoldalúan a nők által végzett, alacsonyabb rendűnek minősülő tevékenységekből és szerepekből a korábbiaknál lényegesen többet vállalnia.

Megszületett hát a kompromisszum: szolgáljanak helyettünk az alacsonyabb sorból jövő nők, legalább mi előbbre jutunk. Nem vettük észre, hogy ezzel már magunk fölé is húztuk az üvegplafont: határt szabtuk az egyenlőségünknek. Az emancipációt, vagyis a nemek egyenjogúságát, sőt, társadalmi egyenlőségét megkerülő asszimiláció a nők, mégpedig a jobb helyzetű, gazdagabb nők csoportjainak lehetővé tette, hogy a férfiak által élvezett előjogok egy részéből részesedjenek. A nők korábbiakhoz képest tömeges beáramlása a termelő, alkotó munka színtereire, szerepvállalásuk a közéletben, és legelsősorban anyagi függetlenségük (még ha viszonylagos is) mellékesen nem várt eredménnyel járt. Az öntudatra ébredéssel ugyanis, amit a nők társadalmi felemelkedése magával hozott, nem számolt senki. Létrejött a „WW”, a ’western woman’, a gyűlölt nyugati nő, akinek akarata, ambíciója, elképzelései vannak, aki elfoglalt, aki fontos saját magának.⁹ És nem kivételszerűen, hanem tömegesen.

A modern, globalizált (vagyis szinte mindenki – minden férfi – számára elérhető) szexpiac hátterében tehát az asszimilált nyugati, nem mindig, nem mindenre, nem mindenképp, nem feltétlenül elérhető, alávethető nő, a „WW” nagy „NEM”-je sejlik fel.

„Igény azonban volna rá” – így hát gondoskodni kell a megfelelő kínálatról.

⁹ Lásd Victor Malarek i.m.

Kínálat: a fölösleges embertömegek

Mai világunk elsőszámú jószága a fizetőképes munkahely. Akinek ilyenje van, az kb. rendben van. Sokaknak azonban nincs (ld. *Global Employment Trends 2012*). És a munkahely, illetve a „megfelelő” munkajövedelem hiánya a jelek szerint egyre nő, világtendencia: a világ össz-GDP-jében szignifikáns mértékben csökken a munkajövedelem aránya.¹⁰ Ahol a (mégoly relatív) szegénység a nagy társadalmi rendszerek – munkaerőpiac, közoktatás, közegészségügy és társadalombiztosítás – hiányosságaival, esetleg egyenesen hiányával egyesül, ott jönnek létre a fölösleges embertömegek. Se termelés, se fogyasztás nem jut nekik. Adót nem fizetnek, a szociális háló lyukas. Mi legyen velük?

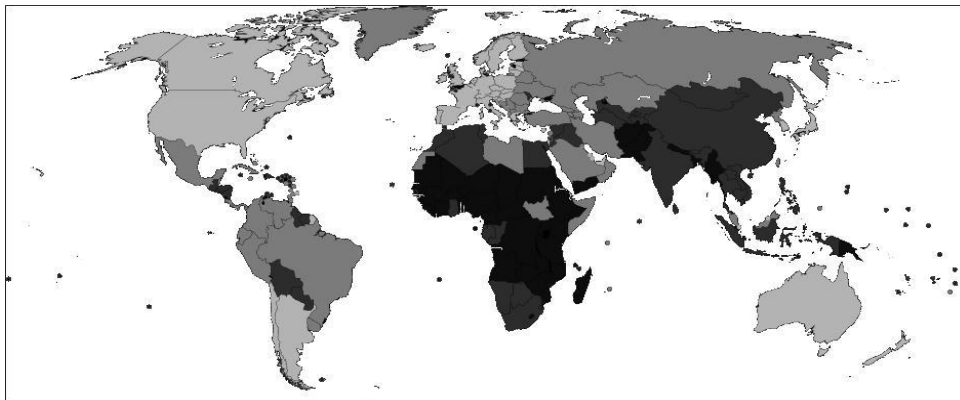
Ladányi János *Leselejtezettek* című kötetében azt írja, hogy Magyarországon a rendszerváltáskor megszűnt a munkahelyek egy harmada, s noha jöttek létre szép számban új munkahelyek, egyszersmind szűntek is meg további régiek: 2011-ben kb. ugyanannyi munkahely van az országban, mint amennyi 1993-ban, a válság mélypontján volt. A 80-as években még – akármilyen – munkahellyel rendelkező tömegek, az akkori foglalkoztatottak mintegy egyharmada – és leszármazottaik több, mint húsz éve nem találhatnak, nem is találhatnak vissza a rendszeres és legális munka világába. Ladányi könyvében azt állítja, hogy közel egymillióra tehető szűk tízmillió országunkban azok száma, akikről társadalmunk levette a kezét. Nem akar, vagy nem tud számukra jövedelemtermelő foglalatosságot biztosítani, nem tart igényt a közreműködésükre. E társadalmi réteg munkaképes tagjai nem csak hogy épp most, esetleg tartósabban munkanélküliek, de esélyük sincs arra, hogy beintegrálódjanak a munkaerőpiacra. Nincs megfelelő végzettségük, nincs megfelelő gyakorlatuk: a viszonylag gyorsan bekövetkezett gazdasági átalakulás következtében alóluk mintegy kifordult a társadalom forgószínpada.

Természetesen nem azt akarom sugallani, hogy ahol nincs munka, ott mindenki prostituált lesz (Nem, persze, nyilván stricinek is kell lenni – ☺), de azt mindenképpen, hogy a társadalom nagy rendszereiből kiszorultak közül kerülnek ki azok a végletesen sérülékeny tömegek, amelyek az emberiaci kínálat utánpótlását hivatottak biztosítani.

Most lássunk magunk előtt egy világtérképet és színezzük be képzeletben GDP- és egyéb jóléti indikátorokkal: minél magasabb az egy főre jutó GDP, legyen annál világosabb a kép, minél alacsonyabb, legyen annál sötétebb. És igyekezzünk nem csak két, hanem három vagy esetleg

¹⁰ Lásd pl.: Artner (2011).

négy dimenzióban is magunk elé képzelni ezt a képet, árnyaljuk tovább rassz, etnikum, kor, nem szerint is.

A nemek, rassz, etnikum stb. dimenziókat természetesen nem tudjuk ezen a képen ábrázolni: oda kell képzelni ezeket (Forrás: [ENSZ szegénység térkép 2011](#))

A prostitúciós kínálat a sötét felől a világos, a kereslet a világos felől a sötétebb felé irányul. Korábban is volt prostitúció, korábban is volt nőkereskedelem. De ekkora volument, amekkora a 20. század utolsó harmadában, s azóta elárasztotta a világot, el sem tudtak volna képzelni. Százerek, milliók vonulnak keresztül a világon. Keletről nyugatra és délről északra a házicseléd- és prostituált-hadak (esetleg vásárolt menyasszony, sztriptíztáncos, gogogirl, stb. álnevek alatt), északról és nyugatról délre és keletre pedig a szabadidős vagy üzleti úton utazó férfiregimentek. Hogy szavamat szavamba ne öltsem, itt külön meg kell nevezni még a nem szimbolikus, hanem valódi hadakat és regimenteket is: Korea, Vietnám, Kambodzsa, India, Pakisztán, Irak, a Balkán, Angola, Haiti. Szervezett rekreációs táborok az amerikai katonáknak, békefenntartó nemzetközi egységeknek (kisebb-nagyobb gyerekbordélyok a megfáradt nyugati atyáknak, akik itt, hadi helyzet van, ugye, kénytelenek nélkülözni az édes gyermekcáját).¹¹

A többdimenziós világtérkép sötét és viszonylag sötétebb oldalain – a globalizáció egyik eredményeképp – tényleg óriási mennyiségben torlódott fel a munkával el nem látható, alávetett, hatalommal fel nem ruházott nőtömeg. Mi más lehet ezekkel kezdeni?

¹¹ Lásd pl. Malarek (2003).

Marketing

Az erre a szívó-nyomóhatásra szerveződő intézményrendszer, a szexgazdaság, hogy folyamatosan fenn tudja tartani önmagát, létrehozta, megszervezte marketingjét, a modern pornográfiát. A szabadság és a fejlettség mezébe öltözött: felnőtt-tartalomnak nevezi magát (és mi mással, gyermekekkel kereskedik). Bekukkol intézményesen a lábad közé, de közben azt hirdeti, hogy ez itt kérem intim szféra, magánügy, senkinek sincs joga beleszólni. Egyre újabb eszközök, módszerek, formák kitalálásával, elterjesztésével tartja kézben a fogyasztót is, nem csak a számolatlanul és majdnem ingyen utánpótolható „nyersanyagot”. Hatalmas a verseny, de óriási a profit is.

Nem ez az egyetlen, de talán ez a leglélegzetelállítóbb *kreált* kereslet, amit a modern marketing létrehozott. Valós elemek morzsáiból (szerelem, szex, testiség, perverziók, elfojtás, stb.) alkotta meg a szexuális kultúra világméretű légvárát. Az a szexualitás, amely a pornó – a szexipar marketingje – által előttünk megmutatkozik, beszélő viszonyban sincs emberrel, intimitással, érzékiséggel. Perverzió, gyűlölet, rombolás, megvetés. Dühös, izgatott korunkban a jelek szerint ezt a legkönnyebb eladni, ennek gyáraiban lehet számolatlanul elhasználni az amúgy is fölösleges kenyérpusztító százazreket.

És valóban: nem csak a kereslet duzzadt óriásira, a kínálat is kimeríthetetlen. Egymásba fonódik a pusztuló társadalmi és természeti környezet és a szexuális erőszak normalizálása: a gyerekeket kiskorban betörik, még fiatalon pénzzé teszik, a családnak kevesebb a gondja, a gyerek is boldogul legalább („Munkát szereztem neki”, magyarázza a lányait eladó apa [Gyimesi 2011]).

Mint már említettük, az állami szervek, a kutatóhelyek, a társadalmi felelősségvállalást hirdető vállalatok (a magyar társadalom) nem érzik feladatuknak, hogy felmérjék, mekkora problémával állunk is szemben, ezért aztán nem tudjuk. Nem tudjuk, hányan vannak, hány férfi, hány helyen, hányféleképp használja a prostitúciót, csak sejtjük, hogy nagyon sok. A prostituáltakkal dolgozó szociális munkások és pszichológusok azonban egytől egyig gyakorlatilag teljes körben gyerekkori szexuális, fizikai abúzust vagy súlyos elhanyagolást találtak az ügyfeleik, pácienseik előtörténetében.

Magyarországon vannak falvak, kistérségek, de pl. Moldáviában, Ukrajnában vagy még keletebbre egész országnyi területek, ahol nem csak a nőknek, de senkinek nincs más megélhetési lehetősége, mint hogy a nőket

prostituálják. Ő „dolgozik”, a többiek szervezik, rendezik, vigyáznak rá, vagy épp eladják, s élnek belőle.¹²

A prostitúció, mint társadalmi probléma

Tényleg borzasztó, mondhatná valaki, de miért akkora baj ez nekünk? Egyrészt, amíg van valamilyen kereseti lehetőségük ezeknek a nőknek és gyermekeknek – s persze családjuknak –, addig legalább van mit enniük. Talán nekünk, világmegváltóknak arra is van ötletünk, hogy prostitúció híján miből élhetnének meg ezek az emberek? Másrészt a kereslettel is kell valamit kezdeni. Ott a kezükben az a pénz. Mire költsék, ha nincs a szexgazdaság óriási világa? Hát nem jobb, hogy ez a főlősleg – így vagy úgy – végül is a szegényebbekhez, az elesettekhez, a hátrányos helyzetűekhez vándorol?

Mi tehát a baj a prostitúcióval?

ELSŐ BAJ: Az erőszak

Ahhoz, hogy az utánpótlás a megfelelő volumenben rendelkezésre álljon, általánosnak kell lennie a gyerekek elleni erőszaknak. A prostitúció alapját, a nőgyűlöletet, pontosabban a nő gyűlöletét nagyon korán el kell sajátíttatni ahhoz, hogy viszonylag zökkenőmentesen működtetni lehessen.

Azok a nők, akik megjárják a prostitúciót, átéltek előtte s alatta a szeretteik, családtagjaik, nevelőik által ellenük elkövetett nemi erőszakok sokaságát, azt, hogy a testük használati tárgy, eszköz, ezek a nők nagyon súlyos pszichés és egészségügyi károsodásokat szenvednek el. Nem csak azért nincs (illetve alig van) remény arra, hogy előbb-utóbb kigyógyuljanak, mert minálunk nyomokban sincs ilyen ellátás, hanem azért sincs, mert ebből akkor sem, vagy alig lehet kigyógyítani az áldozatokat, pláne nem tömegesen, ha mindegyikük számára elérhető, szakszerű ellátás áll rendelkezésre. Ezek a nők elvesznek a számunkra. Dolgozni nemigen fognak tudni, gyermeket nem, vagy nem megfelelően fognak tudni nevelni, talán egészségeset szülni sem. Ők, úgy látszik, nem kellettek nekünk.

MÁSODIK BAJ: A nők elleni gyűlölet

A prostitúciónak nem az az értelme, hogy pár férfi jót ... hetyegejen (ugye tetszenek tudni, hogy újságírók a belépéstől a kilépésig öt meg három perceket szoktak a kabin mögé elbújva mérni?), hanem az, hogy a nők elleni

¹² Egy példa a helyzet kiterjedtségének bemutatására: Laborczi (2012).

gyűlöletet életben tartsa, hogy a nők tömegeit – folytonosan rendelkezésre álló tartalék – állati sorban tartsa, romba döntve szexet, kultúrát, intimitást, s persze óriási profitot termeljen a jól járóknak. A társadalmi csoport elleni gyűlölet egyszersemind a prostitúció világán kívüli társadalmi elosztás egyik vezérvonalaként is működik: az alacsonyabb sorban lévőknek – értelemszerűen – kevesebb jár javakból, hatalomból. A nők elleni gyűlölet legfőbb intézményesült megnyilvánulása a prostitúció.

HARMADIK BAJ: A kizsákmányolás

Megint képzeljük magunk elé a sötét-világos többdimenziós világtérképet: nem csak a nők haladnak a sötétből a világos felé, nem csak a szívóhatás érvényesül a világostól a sötét irányába, hanem a bevétel is a szegényebb felől a gazdagabb felé áramlik. Téved, aki azt hiszi, fordítva van. A nő maga ugyanis, ahogy halad kifelé eredeti helyéről (nem muszáj ezt földrajzilag érteni, lehet virtuálisan is), úgy termel mind több bevételt új tulajdonosainak és sápszedőinek. Viszi ki magával a profitot, és nem hoz haza semmit, csak betegséget, nyomort, tönkremenetelt. (Ez országon belül is érvényes, de az országok közötti emberkereskedelemre is igaz.)

A magyar prostituált Nyugat-Európában – számtanpélda

A nyíregyházi nők – a holland szociális munkás, aki velük dolgozik Amszterdamban, 2010-ben 84-üket kérdezte meg (Matolcs & Toos) – csak a szállásért havonta 1500 eurót fizetnek fejenként.¹³ Van, ahol hatan laknak együtt. A holland vállalkozó nyilván teljesen legálisan és lepapírozva adja ki a szobáját hat magyar lánynak. 9000 eurót kap azért a szobáért egy hónapban. A nők fejenként további napi 150 eurót fizetnek az ablakért, ahol „dolgoznak”. Ugyanez a felmérés kimutatta, hogy többségük heti hét napot áll rendelkezésre. Vagyis nyugodtan számolhatunk havi 4000 euróval, amibe az ablakbérlet kerül nekik. Ha 35 euró a húszperces aktus ára, akkor csak az ablak és az alvóhely bérletéhez havi 157 férfit kell kiszolgálni, naponta öthatot. És akkor még nem adózott, nem evett, nem utazott ki, nem fizetett a stricijének, nem költött óvszerre, magára, gyerekére, semmire.

Az *Iris 2012* svájci-magyar projekt elemzéséből azt tudjuk meg, hogy a Zürichben forgalmazott magyar nők egy hónapra számítva lakhatásra fejenként átlag 2600 frankot, ha nincs helyük a türelmi zónán belül s ezért a bűnözői köröknek helypénzt kell fizetniük máshol, akkor ezért további 3-

¹³ Az Emma című német női lap 2011-ben a Stuttgartban bordélyban alkalmazott magyar prostituáltokról azt írta, hogy naponta 100 eurót fizetnek fejenként a szállásért (Louis 2011).

6000 frankot fizetnek (Sebhelyi). (Enni nem nagyon esznek, gyakran csak azt, amit a szociális munkások szűrőbuszában adnak: kínai zacskóslevest, kávé, kekszet.) Ha tehát a két-három lakást szobánként két-két nőnek nyilván teljesen legálisan (?) kiadó zürichi polgárt nézzük, ő akár – anélkül, hogy komolyabb gonosztettek kéne végrehajtania – havi 5-10-15-20 000 svájci frankot is kaszálhat (ez mai áron sorrendben 1 200 000, 2 400 000, 3 600 000 4 800 000 Ft – csak miheztartás végett...). És semmi okunk azt hinni, hogy ő volna itt a legnagyobb nyerő. Akik a nőket kiutazzatják, akik a helypénzt szedik, akik megbízásból vigyáznak rájuk, akik a papír-ügyeket „segítenek” elintézni (pl. ha arra van szükség, hogy a kiskorú személyi igazolványába az legyen beírva, hogy elmúlt 18 éves), mind-mind kiskaliberű, másod-, harmadvonalbeli segítők csupán. A nagy pénzeket azok a nagykutyák aratják, akik a helyet megtalálják, megszerzik és más bandákkal szemben meg is őrzik az üzlet számára. Ugyancsak az Iris projekt magyar kutatója idézi a zürichi rendőrség egy konkrét ügy kapcsán tett megfigyelését: „... hét hónap alatt 2010-ben csak a [Western Union] pénzügyintézetén áthaladó forgalom elérte az egymillió svájci frankot, és ekkor még nem beszéltünk arról az összegről, amelyet a futtatók személyesen vittek magukkal, vagy amit nem küldtek el Magyarországra” (Sebhelyi 66). A haszon tehát mindig ott realizálódik, ahol a nőt (gyermeket) eladják, illetve forgalmazzák. Lehet ez külföldön, lehet itthon, de semmi esetre sem abban a közegben, amely az árut kibocsátotta. A „forrásvidék” – a kínálatot kibocsátó földrajzi vagy/és társadalmi „hely” – töredékét látja viszont csupán a prostituált „keresményének” (valójában a bevételnek).¹⁴

Pótlólagos költségek a forrásvidéken

A többletköltség a forrásvidéken keletkezik. A fiatalon előbb az erőszak áldozatává tett, majd a prostitúcióba bevont lányok, nők nem fognak ugyanúgy tanulni, mint szerencsésebb társaik: kimaradnak az iskolából, nem szereznek (vagy nem eléggé) megfelelő végzettségeket ahhoz, hogy alkalomadtán a munkaerőpiacon is helyt tudjanak állni. Első stricijcik, netán

¹⁴ A laikus közvélemény – de sajnos a szakmai is – szereti úgy beállítani a prostituált kezén átfolyó pénzt, mint a nő prostitúcióból származó *keresetét*. Pedig az a pénz valójában a „vállalkozás” *bevétele*, amelyből csak nagyon kevés, gyakran egyáltalán semmi sem üti a prostituált markát. Hiszen az magában foglalja mindazon költségeket és kiadásokat, amelyek az „üzlet” bonyolításához szükségesek. Ideértve a stricik, kitarítottak, emberkereskedők, szobáztatók, bordélytulajdonosok, felvigyázók, madámok és kápók, fodrászok, kozmetikusok, taxisok, megkent hivatalnokok pénzét, az uzsorát, amit a család kénytelen fizetni, a „felszerelések” árát, az útlevelek, engedélyek, igazolások díját, s persze az esetleges szabálysértések fejében befizetendő bírságokat is.

felnevelő közegük potom pénzért, nem egyszer holmi ígéretékért adnak túl rajtuk. A következő körben esetleg még további befektetések – nemi erőszak, verés, kényszerítés, megfélemlítés – is esnek: értékük (egy ideig) egyre nő. Egy idő után azonban – elhasználódás, alkohol, drog – az is csökken, s a prostituált a nagyon rossz helyeknél még rosszabbakra kerül. Végül, ha esetleg visszatérne a „polgári” életbe: se képzettség, se munkatapasztalat (és hát munkahely sincs); megint csak a munkanélküliség és a nyomor várja. Az új generáció majd ebben a közegben nő fel, új erővel gazdagítva a kínálatot.

A prostitúció a nőt emellett mind lelki, mind testi-egészségügyi téren is súlyosan károsítja. A károsodás egyébként nem feltétlenül függ a prostitúciós szcéna elit vagy közönséges voltától: nyilván, a kamionos prostitúciónál elég nehéz szörnyűbbet kitalálni. Nehéz, de lehet. Az extra pénzért extra kínzást igénylő kliens, a terhesprostitúció ügyfélköre, a koprofág és kikötözős szeánszok hívei, és persze a sorozatgyilkosok még tartogathatnak meglepetéseket nekünk. (Bár aki eltölt öt percet egy prostituáltakat hirdető tetszőleges weboldalon, már semmin sem lepődik meg.) A prostituáltokról szóló minden egyes kutatás – nem, nem magyar, természetesen – megdöbbentően magas halálozási rátákat, alacsony átlagos halálozási életkort, nagyon nagy gyakoriságú testi és lelki betegségeket regisztrál. A beteg, meghalt prostituált gyógyítása, temetése, a bűnügy és igazságszolgáltatás, a hátrahagyott vagy csak ellátatlan gyerekek mind-mind a forrásvidéken nyújtják be a számlát. (Megint a többdimenziós térképet kéne magunk előtt látnunk, aminek csak az EGYIK dimenziója a földrajz, a többi országban, népen belül értendő.)

Mélyül a szakadék

Elképzelt többdimenziós világatlaszunk sötét „területein” úgy terem a szexpiacra eladható nő, mint a cukornád a latin-amerikai ültetvényeken. Megterem, begyűjtik, minél fiatalabb, annál olcsóbb, beszállítják a szexgyárakba, szexsilókban tartják, s értékesítik, ahogy lehet. A szegény országoknak, szegény vidékeknek ez a természeti kincsük van: fiatal, még egészséges nők. Ezzel lehet pénzt csinálni.

Kevesek, viszonylag rövid távon, nagyon sokat keresnek – jellemzően olyanok egyébként, akik a keresményüket nem tudják, nem akarják a köz javára befektetni: drogot, szerencsejátékot, fegyvert és újabb nőket vesznek legföljebb rajta. Ez lényegi eleme a szexgazdaságnak, éppen abból fakad, hogy csak soha nem legalizálható, korai erőszakkal lehet a megfelelő tömegű utánpótlást biztosítani. A prostitúcióban és az emberkereskedelemben megforduló pénzek, a pornográfia műhelyeiben

keletkező műalkotások bevételei – a dolog természeténél fogva – csak viszonylag csekély mértékben gazdagítják a tisztességes gazdaságot.

Nem áltathatjuk tehát magunkat azzal, hogy hát rossz úton bár, de jó pénzt hoznak a gazdaságnak. Van, ahol hoznak, van, ahol inkább visznek: minél fejlettebb társadalomról van szó, annál jobb az egyenleg; sose feledkezzünk el a sötét-világos többdimenziós térképünkről. A prostitúció és az emberkereskedelem jelentékeny mértékben hozzájárul a – többdimenziós – szakadék szélesedéséhez. Sőt: nem mellékesen tovább hizlalja a szervezett bűnözést. A javakat így nem csak a nőtől a férfi, a szegénytől a gazdag, a kisebbségitől a többségi, a Kelettől a Nyugat, de a jótól a rossz felé is átszivattyúzza.

A szexgazdaság nemlétező igényből fizetőképes keresletet kreál, ám ennek igazi, létező személyeket vet oda áldozatul. Keletkezési helyén leviszi, a felhasználási helyén pedig fölviszi az áru árát: a forrásvidékről ép, még használható állapotban elhozza, majd kizsákmányolva, betegen, ellátásra szorulón visszahajigálja.

És mindezt együtt szórakoztatóiparnak, felnőtt-tartalomnak, munkának, szabadságnak, emberi jogoknak nevezi.

Felhasznált irodalom

2006. évi CII. Törvény *az Egyesült Nemzetek keretében, Palermóban, 2000. december 14-én létrejött, a nemzetközi szervezett bűnözés elleni Egyezménynek az emberkereskedelem, különösen a nők és gyermekek kereskedelme megelőzéséről, visszaszorításáról és büntetéséről szóló Jegyzőkönyve kihirdetéséről.*

[A gyermekprostitúció elleni fellépésről.](#) Alapvető Jogok Biztosának Hivatala, AJB-1472/2011.

Artner Annamária. 2011. [„Az európai jóléti modellek és fenntarthatóságuk.”](#) *Műhelytanulmányok* (MTA Világgazdasági Kutatóintézet) (június), 2-18.

Az emberkereskedés és mások prostitúciója kibaszolásának elnyomása tárgyában, New Yorkban, 1950. évi március hó 21. napján kelt nemzetközi egyezmény (Kihirdette az 1955. évi 34. törvényerejű rendelet).

Betlen Anna, szerk. 2007. [A társadalmi nemi egyenlőség alapelveinek érvényesítése az emberkereskedelem, valamint a nők és gyermekek szexuális kizsákmányolásának megakadályozása érdekében.](#) Budapest: MONA Alapítvány.

- Clarke, Ross, J., Clarke, Elizabeth A., Roe-Sepowitz, Dominique & Fey, Richard. 2012. "Age at Entry into Prostitution: Relationship to Drug Use, Race, Suicide, Education Level, Childhood Abuse, and Family Experiences." *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 22:3, 270-289.
- Di Nicola, A., Cauduro, A., Lombardi, M., & Ruspini, P. (eds) *Prostitution and Human Trafficking - Focus on Clients*. New York: Springer, 2009.
- Egyezmény a nőkkel szemben alkalmazott hátrányos megkülönböztetések (diszkrimináció) minden formájának kiküszöböléséről*. 1979. december 18., New York (Kihirdetette: 1982. évi 10. törvényerejű rendelet).
- Farley, Melissa & Butler, Emily. 2012. *Prostitution and Trafficking - Quick Facts*. San Francisco: Prostitution Research & Education.
- Farley, Melissa Julie Bindel & Jacqueline M. Golding. December 2009. *Men who buy sex. Who they buy and what they know*. London: Eaves; San Francisco: Prostitution Research & Education
- Fekete Gy. Attila. 2012. [„Éjszaka, drog, lányok: vezető rendőröket vesztegettek meg?”](#) *Népszabadság* (június 4.).
- [Global Employment Trends 2012. Preventing a deeper jobs crisis](#). 2012. Geneva: International Labour Office.
- Gyimesi Ágnes Andrea. 2011. [„Eladta a lányait prostituáltként \(interjú\)”](#) *Mindennapi. A közéleti portál (január 13.)*. 2011-01-13.
- Jeffreys, Sheila. 2006. „Szexturizmus, avagy 'Csinálják ezt nők is?’” Ford. Bíró Judit. *Budapesti Negyed* 14:1 (tavasz; 51.sz.: Tanulmányok a szexturizmusról), 73-92.
- Jeffreys, Sheila. 2009. *The Industrial Vagina: The Political Economy of the Global Sex Trade*. London and New York: Routledge.
- Kiripovszky Csaba. 2007. [„Az emberkereskedelem és a szervezett bűnözés kapcsolata a prostitúció tükrében.”](#) In Gaál Gyula & Hautzinger Zoltán (szerk.) *Tanulmányok „A közigazgatási szervek, önkormányzatok és a civil szervezetek együttműködésének lehetőségei az emberkereskedelem áldozatává válásának megelőzésében” című konferenciáról (Pécsi Határőr Tudományos Közlemények VIII.)*. Pécs: Magyar Hadtudományi Társaság Határőr Szakosztály Pécsi Szakcsoportja, *Pécsi Határőr, Tudományos Közlemények*. VII. 2007, 75-81.
- Klág Dávid. 2013. „Igen ritka filmfelvétel a szexmunkásnők között pózoló Vizoviczki Lászlóról.” [Cink](#) (január 10.).

- Kovács Kovi József. 2011. *Bűnös élvezet – Egy szexiparos titkai*. Budapest: XXI. Század Kiadó Kft.
- Laboroczi Dóra. 2012. „[Uzsora és prostitúció – helyszíni riport a telepek mélyéről.](#)” *ElMondo* blog (július 5.).
- Ladányi János: *Lesejtegettek*. Budapest: L'Harmattan, 2012.
- Louis, Chantal. 2011. „[Est ist moderne Sklaverei.](#)” *Emma* (tavasz).
- Malarek, Victor. 2009. *The Johns: Sex for Sale and the Men who Buy it*. Toronto: Key Porter Books.
- Matolcsi Andrea & Toos Hemskerk. „Amsterdam’s ’Nyíregyháza street’ Results of a research carried out by a Dutch social worker among Hungarian prostitutes.” Konferencia előadás ([ppp](#)) elhangzott: *Hungarian Women’s Lobby Conference: Prostitution and trafficking for the purpose of sexual exploitation*. MONA, Budapest, 2011. Szeptember 23.
- Nol.hu. 2012. június 4. „Drog, prostik, Vizoviczki, avagy „mit tehet a rendőrség egy olyan szórakozóhellyel szemben, ahol befolyásos politikusok, parlamenti képviselők a törzsvendégek.” [Privát kopó. \(Online\) bűnügyi magazin.](#)
- Sebhelyi Viktória. 2012. „A prostitúcióban élő magyar nők keresztmetszeti vizsgálata Magyarországon és Svájcban.” In Hoffmann Kriszta et al (szerk.) *Iris 2012 – Szociális szolgáltatások fejlesztése prostitúcióban élő magyar nők részére Magyarországon és Svájcban*. Budapest: Sex Educatio Alapítvány; Zürich: Frauenberatung Flora Dora, 56-78.
- Szász Lilla. *Zsolti mama a mennybe megy (fotókiállítás)*, *Liget Galéria*, 2013. február 21 – március 21.
- WomensLaw.org: [Prostitution](#).
- Yugovich, Robert. 2011. *Olja. A szexipar igazi arca*. Budapest: Atlantic Press Kiadó.